

4 nyugtalanító fordulat, amit száz évvel ezelőtt helyesen jóslt meg A Nyugat alkonya

Írta: Istvánffy András – a cikk eredetije [itt](#)

2017. március 21.

[Oswald Spengler](#) pont száz évvel ezelőtt, 1917 tavaszán zárta le *A Nyugat alkonya* első kötetének kéziratát. A hatalmas történetfilozófiai mű eredeti módon értelmezte újra az emberiség történelmét. Ezzel persze sokan kísérleteztek már, és ha szkeptikusak akarunk lenni, azt mondhatjuk, hogy csak a képzelet szab határt annak, milyen rendszert látunk bele a múlt eseményeibe.

Spengler azonban ennél többet állít: szerinte a múltbeli minták alapján elég pontosan meg lehet jóslni a jövőt. Nem az egyszeri konkrét eseményeket, hanem a fő kulturális és politikai trendeket.

Egy évszázad eltelt *A Nyugat alkonya* megírása óta. Ez már elég hosszú idő ahhoz, hogy érdemes legyen visszanézni, és ellenőrizni, beigazolódtak-e Spengler jóslatai. Már csak azért is, mert ha igen, akkor lehet, hogy tényleg rátapintott valami lényegesre.

Rövid elméleti kitérő

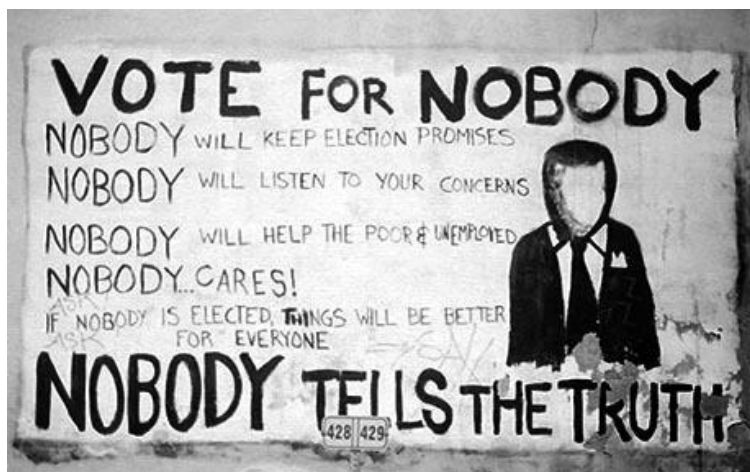
Spengler szerint a történelemből időnként magaskultúrák emelkednek ki, amelyek élete ugyanazokon a ciklusokon megy végig. Bármennyire is különböznek a felszínen az események, ugyanazt a belső lényegét fejezik ki. Minden magaskultúra egy idő után kifutja magát, így a korábbi kultúrák történetének vizsgálatával az is világossá válik, hogy milyen stádiumokon fog még végigmenni a Nyugat.

A Nyugati magaskultúra a frank előidőszak után 900 körül vette kezdetét. Ez elsőre furcsa dátumnak tűnhet, de Spengler igen eredeti és meggyőző módon tagolja az antikvitás, a kereszténység, az iszlám és a Nyugat történelmét. Ennek bemutatása azonban messzire vezetne, és még hosszabbra nyújtaná ezt a hosszú posztot, úgyhogy ettől tekintsünk el. Spengler a könyvében részletesen elemzi az egyiptomi és a kínai civilizáció történetét is, de a posztban csak az antikvitásból idézek példákat arra, hogy mi vár a Nyugatra, mert ezek lehetnek ismerősek a legtöbbször számára.

Spengler szerint minden magaskultúra előbb a „**kultúra**”, majd a „**civilizáció**” korszakát járja be - **ez utóbbi egy kb. 600 évig tartó szakasz, amikor a materiális világban eléri a csúcsteljesítményeit, ugyanakkor vallási, szellemi és kulturális alkotóereje már kimerült és csak árnyéka önmagának.** Az antikvitás Nagy Sándor idejében, a nyugati világ pedig Napóleon időszakában lépett be a „**civilizáció**” szakaszába.

A „Nyugat alkonya” kifejezés tehát nem azt jelenti, hogy mindjárt lerohannak minket a barbárok, Spengler szerint még legalább 400 év hátra van a nyugati civilizációból, de a materiális sikerek és technológiai áttörések közepette ez már a lefelé menés és a szétesés időszaka. Mivel a „civilizáció” időszakán belül minden magaskultúrában ugyanazok a folyamatok játszódnak le, Spengler szerint meg lehet mondani, hogy mi vár ránk. Nézzünk négy fordulatot, aminek a saját korában nem sok jele volt, mégis helyesen jóslott meg.

1. Az emberek elfordulnak a politikai ideológiáktól

Spengler egyik legfontosabb jóslata az volt, hogy a tömegek el fogják veszteni a politikai ideológiákba vetett hitüket. Azok az eszmék, amelyekért forradalmak törtek ki, amelyekért az emberek a mártíromságot is vállalták, csak egy rövid átmeneti időszakot jelentenek a történelemben.

„Mindazonáltal ezek az absztrakt eszmények csupán két évszázadnyi (a pártpolitika évszázadai) hatalommal rendelkeznek. Végül nem megcáfolják őket, hanem érdektelenné válnak. Rousseau már régen az, Marx rövid időn belül az lesz. Nem ettől vagy attól a teóriától fordulnak el az emberek, hanem az elméletekben való hittől egyáltalában – és ezzel a XVIII. század rajongó optimizmusától, hogy a nem kielégítő tények fogalmak segítségével megjavíthatóak lennének.” (II. 555)

„Senkinek sem lehet kétsége afelől, hogy az elmélet korszaka számunkra is leáldozott. A liberalizmus és a szocializmus valamennyi nagy rendszere 1750 és 1850 között jött létre. A marxi hagyaték – az utolsó ezek között – ma már majdnem százéves. Materialista történelemfelfogásával lényegileg a racionalizmus végső konzekvenciáját és ennél fogva lezárását jelenti.” (II. 556)

Spengler így tipizálja a „civilizáció” időszakának politikai életét: miután megdől a régi rendek hatalma, a „szellem” és a „pénz” küzdelme kezdődik meg. Kezdetben a „szellem” látszik uralni a közéletet, az emberek szinte vallásos hittel hisznek politikai ideológiákban, és bíznak abban, hogy a világ megváltoztatható. Végül mindez illúziónak bizonyul, a gazdasági erők győznek a politikában, az emberek pedig elfordulnak tőle.

„Végül mindenféle program feleslegessé válik, hiszen a hatalomért folytatott harcban már csak útban van. A belé vetett hit csak a nagyapának vált dicsőségére; az unoka már csak a provincializmus jelét látja benne.” (II. 556)

„Vérpatakok áztatták a világvárosok flaszterét, hogy a demokrácia nagy igazságai megvalósuljanak, hogy kivívják azokat a jogokat, amelyek nélkül nem tűnt érdemesnek az életet leélni. Most megvannak ezek a jogok, de fenyegetéssel sem lehet rávenni az unokákat, hogy éljenek velük. Száz év kell csak, és maguk a történészek sem értik már a régi vitákat. A tisztességes emberek már Caesar korában sem nagyon vettek részt a választásokon. A nagy Tiberiusnak is megkeserítette az életét, hogy korának legtehetségesebb emberei mindenfajta politikától távol tartották magukat, és Nero már fenyegetéssel sem tudta a lovagokat arra kényszeríteni, hogy jogaik gyakorlására Rómába jöjjenek.” (II. 530)

A politikai eszméktől való elfordulás leírásában nem nehéz ráismerni a korunkra. Nagyapáink és dédapáink generációjában még olyan szenvedélyeket váltottak ki az ideológiák, mint egykor a vallásháborúk. De ma már ki akar meghalni egy politikai eszméért?

[Az elképesztő az, hogy Spengler mindezt az 1920-as évek elején írta meg műve második kötetében.](#) Vagyis a politikai ideológiák eltűnésére abban az időszakban fogadott, amikor az egész világ szenvedélyesen vitatkozott a bolsevik forradalom által megnyitott lehetőségekről, Olaszországban a fasizmus diadalmenete folyt, a német utcákon pedig nacionalista és náci szabadcsapatok verekedtek a szociáldemokrata és kommunista munkásokkal. A korhangulat politikaibb volt mint valaha, Spengler mégis azt mondta, hogy nem csak ezek az eszmék, de úgy általában a politikai eszmék is rövidesen eltűnnek.

Igaza lett.

És mi győzi le a politikai ideológiákat? A „pénz” uralma. A pártok a gazdasági hatalmak kiszolgálóivá válnak, és eltűnnek az igazi nagy formátumú államférfiak.

„A gazdaság privát hatalmai szabad utat követelnek a nagy vagyonok megszerzéséhez. Semmilyen törvényhozás nem állhat az útjukban. Ők akarnak törvényeket hozni a maguk érdekeinek megfelelően, és ehhez felhasználják a maguk teremtette eszközeit, a demokráciát, a lefizetett pártokat.” (II. 618)

Körülbelül itt tartunk most.

2. A racionalizmus visszaszorulása

Spengler saját idejét, a századfordulót a racionalizmus koraként jellemezte. Ebben lényegében az egész korabeli szellemi élet egyetértett vele.

„Tetőpontjára jut a mechanikus világfelfogás. Ez korunk igazi vallása. Aki még most is meg van győződve róla, hogy (hagyományos értelemben) vallásos, hogy „Istenben hisz”, az ámítja magát a világot illetően, amelyben éberléte tükröződik. A vallási igazságok mindig mechanikai igazságok a számára.” (II. 372)

Korának teozófiai és más spirituális irányzatait is súlytalannak tartotta:

„Pusztá játék ez csak a mítosszal, amelyben senki nem hisz, kultikus kedvtelés, amellyel a belső sivárságot szeretnék kitölteni. Az igazi hit továbbra is az atomokba és a számokba vetett hit, de szüksége van valamiféle művelt hókuszpókuszra, hogy tartósan elviselhető legyen.” (II.374)

Ebben az időszakban az értelmiség, az irodalom, és napi sajtó is a racionalizmus további diadalmenetét vetítette előre a jövőbe: a babonák végleges eltűnését és a tudomány teljes győzelmét várta a vallás felett a 20. század végére.

Aki korának trendjeit vizsgálta, az valóban ezt a jövőt láthatta előre. Spengler azonban nem a pillanatnyi közhangulatból, hanem a nagy kulturális ciklusokból olvasott, így más következtetésre jutott, és pontosan az ellenkezőjét jóslta meg: az emberi észbe vetett optimista hit hamar elenyészik, és a racionális világfelfogás elveszti a lelkek feletti uralmát.

Ha ma körbe nézünk, és látjuk miben hisznek embertársaink, mennyire megrendült a tudományos igazságokba vetett bizalom, és hogy a tudományos intézmények a médianyilvánosságban manapság olyan kétségbeesett utóvédharcot folytatnak, ami lassan a katolikus egyház hasonló vergődésére emlékeztet, akkor nem lehet kétségünk afelől, hogy igaza lett.

Ma persze nem nagy ügy észrevenni a racionalizmus visszaszorulását. De hogy valaki száz évvel ezelőtt, a racionalizmusba vetett optimista hit korszakában előre megmondta, hogy ez lesz – annak más jóslataira is érdeme odafigyelni.

3. A vallási szinkretizmus robbanása

Spengler a magaskultúrák belső ciklusainak tanulmányozása alapján 1917-ben azt jósolta, hogy a nyugati lelkeség következő nagy fordulata a vallási szinkretizmus robbanása lesz. Ez alatt egy olyan zavaros spirituális katyvaszt értett, ami alulról jön, spontán módon alakul ki a nép körében, és egyszerre hoz be kívülről egzotikus tanokat, illetve hoz vissza korábban már túlhaladottnak gondolt rítusokat.

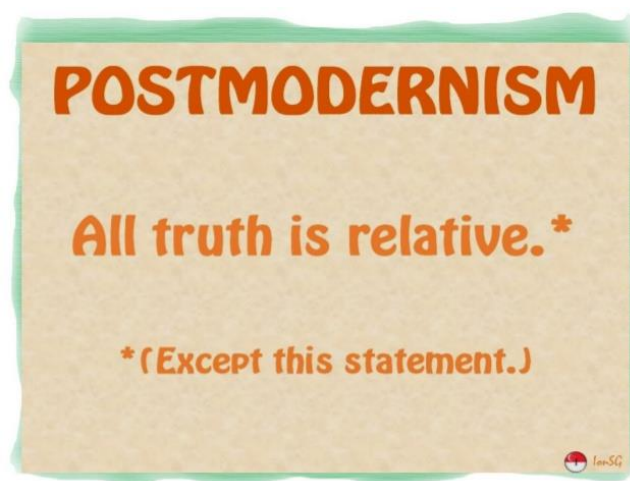
„Ez a szinkretizmus „egyidejűleg” lép fel az antikvitásban, Indiában, Kínában és a népi iszlámban. Mindenütt racionalista tanokra rakódik rá, és sokféle paraszti, koraidőbeli és egzotikus motívummal tűzdeli tele őket. Az antik szinkretizmus, amely jól megkülönböztethető a mágikus pszeudomorfózis kései szinkretizmusától, Kr. e. 200-tól kezdve az orphikától, Egyiptomból, Szíriából kap motívumokat.” (II. 377)

Az 1960-as évek nagy kulturális fordulatával pontosan ez következett be. Hirtelen betörtek és gyorsan mainstreammé váltak a különböző távol-keleti, indián és régi pogány tanok. Ami a hatvanas években még izgalmas újdonság volt, ma már a hétköznapok magától értetődő formája. A „maguk módján vallásos emberek” bármiféle koherens világnézet nélkül, egyéni ízlés szerint hisznek egyszerre az asztrológiában, egyes keresztény tanokban, meditálnak és követik a feng shui-t.

A racionalizmus visszaszorulásával nem a korábbi vallás szerezte vissza elvesztett befolyását, hanem egy minden belső rendszert nélkülöző spirituális és ezoterikus hullám jött alulról. A nyugati szellemi életet egykor a tudomány és az egyház harca határozta meg. Ma a régi ellenfelek együtt nézik iszonyodva a mindent összemósó ezoterikus katyvaszt.

Ha Spengler nem is tudta pontos formában előre elképzelni az indiai gurukhoz özőnlő nyugati hippiket, sem Paulo Coelho könyveit minden háztartásban, mégis helyesen jósolta meg száz évvel ezelőtt, hogy ezoterikus-spirituális robbanás következik a nyugati civilizációban. Ma ez közhely, evidensen ebben élünk, de a császári Németország poroszos világából ezt előre megmondani szép teljesítmény.

4. A posztmodern filozófia uralma

Spengler szerint a filozófiai trendek is a kultúra ciklusaival összhangban futnak fel és tűnnek el. A nyugati filozófiai szerinte éppolyan korszakokon megy keresztül, mint az antik filozófia.

Korát úgy értékelte, hogy a nagy rendszeralkotó filozófia (pl. Kant, Hegel) többé nem lehetséges, és az azt követő etikai központú gondolkodás (pl. Schopenhauer, Nietzsche) is kimerülőben van. Ezután a szkepszis filozófiájának korszaka következik.

Spengler azt mondta, hogy a mi szkeptikus filozófiánknak sajátosan nyugati jellege lesz: ez a kultúra a leginkább történelemtudatos, így ennek köszönhetően a filozófiai szkepszise is a történetiségre fog épülni: vagyis azért nem lehetünk többé biztosak semmiben, mert minden kijelentés csak történeti kialakulásának folyamatában és kontextusában értelmezhető. 1917-ben azt jósolta, hogy ez lesz a huszadik század filozófiája.

Spengler annyiban tévedett, hogy az etikai filozófiának még következett egy nagy felfutása, az 1920-40-es évek nagy hatású egzisztencialista hulláma, ezután azonban láthatóan valóban kifulladt az etikai gondolkodás. Ami ezután jött Foucault-val, Derrida-val (de akár a kései Heideggerrel is), a posztstrukturalizmussal, a dekonstrukcióval, genderizmussal, az egész posztmodern filozófiával, az pontosan az volt, amit Spengler előre megjósolt.

Ha bárkit idegesítenek a mindent relativizáló posztmodern elméletek, kellemes elégtétel lehet, hogy őket meg már előre relativizálta Spengler.

Oké, de akkor mi vár ránk?

Ha Spengler ilyen jól meg tudta mondani, hogy mi következik a huszadik században, akkor mit mond, mi az, ami még ezután jön?

Tömören két dolog: a „*cezarizmus*” és a „*második vallásosság*”.

A „*cezarizmus*” a végső politikai fordulat, amikor a politikai ideológiákat legyőző pénzuralom is vereséget szenved a meztelen politikai hatalomgyakorlással szemben.

A politikai ideológiák visszaszorulása ugyanis nem jelent egyensúlyi állapotot. A gazdaság uralma a közélet fölött végül elviselhetetlenné válik, nem csak lelkileg, de a magánérdekek tombolása sehogy sem hozza el az áhított közjót. A rendszer fenntarthatatlanná válik, és csak valamilyen egyeduralmi formával lehet korrigálni.

Fontos megjegyezni, hogy Spengler szerint a cezarizmus nem azért jön létre, mert egy-egy hatalomvágyó akarnok elszabadul. Ilyen emberek minden időszakban felbukkannak. A cezarizmus azért következik be, mert a gazdasági hatalmak által vezetett világ kormányozhatatlanná válik, és a népből belülről jövő igény támad az egész közösséget képviselő vezetésre.

„A pénz révén maga a demokrácia is megsemmisíti magát, miután a pénz a szellemet már kiirtotta. De éppen azért, mert szétfoslott az az álom, hogy a valóság egy Zénón vagy egy Marx gondolatai következtében valaha is megjavítható lenne, és mert az emberek megtanulták, hogy a valóság birodalmában a hatalmi akarat csak egy másik által dönthető meg, ezért végül mély vágy támad az iránt, ami az ősi, nemesi tradíciókból még él. Az emberek megcsömöröltek a pénzgazdaságtól. Egy bárhonnán jövő megváltásban reménykednek, s várják, hogy megszólaljon a becsület és a kötelesség igazi hangja.” (II. 569)

A cezarizmusról ezt írja:

„Ha a jövő hatalmasai – mivel a kultúra nagy politikai formái visszavonhatatlanul szétesnek – a világot magánbirtokként uralják is, e formátlan és korlátlan hatalomnak akkor is feladata lesz a világról gondoskodni, ami szöges ellentéte a pénzuralmi korszak érdekeinek, és ami magas fokú becsületességet és kötelességtudatot követel.” (II. 570)

A cezarizmust ne keverjük össze olyan külső jegyekkel, mint az egyeduralom vagy a zsarnokság. Ha a modern cézárokról Hitler és Sztálin jutna eszünkbe, akkor tévedünk. Ők még egy korábbi civilizációs ciklushoz tartoznak, a „szellem” korszakához, amikor politikai ideológiák uralták a közéletet és az emberek lelkét, még mielőtt a „pénz” végső győzelmet aratott volna a „szellem” felett.

A cezarizmus semmilyen ideológiát nem képvisel, egy „belülről formátlan” hatalom, amely pusztán csak igazgatja a világot, és amellyel kapcsolatban az emberek sem éreznek különösebben semmit. Spengler szerint:

„Már Marcus Aurelius alatt is csupán önmagukra gondoltak a városok és a falvak, mint ahogy az uralkodó tevékenysége is csak a többi mellett végzett magánügy volt. A távolabb lakók számára ő, csapatai és céljai éppúgy közömbösek voltak, ahogy az ellenséges germán seregek szándékai.” (II. 533)

Hasonlítsuk ezt össze azzal, hogy Hitler és Sztálin tevékenysége milyen mélyen foglalkoztatta a kortársaikat, milyen szenvedélyeket ébresztettek, hogy tetteikben az emberek a nagy végső kérdésekre adott választ keresték, hogy az eszmék, amiket képviseltek gyakorlatilag valláspótlékként működtek – és akkor látjuk, hogy a zsarnokság várhatóan hasonló formája ellenére miben lesz más a Spengler által megjósolt cezarizmus. Persze ha eljön.

De mikor jön?

Az antikvitásban száz évvel a vallási szinkretizmus megjelenése után, a Kr. e. 1. században kezdett kialakulni, és kb száz év felfordulás kellett a végső formája elnyeréséhez. Spengler azt jósolta, hogy ez a folyamat nálunk 2000 körül fog elindulni. Ebből egyelőre nem sok látszik, jelenleg teljes a „pénz” uralma a közélet fölött.

Ha Spengler-nek igaza van, akkor - mivel a cezarizmus nem egyik pillanatról a másikra alakul ki - nem valószínű, hogy a mi életünkben látni fogjuk, legfeljebb a „pénz” uralmának egyre gyarapodó válságjelenségeit élvezhetjük majd.

A cezarizmus megjelenése után a lelkiességben egy újabb fordulat következik:

Körülbelül kétszáz évvel a vallási szinkretizmus robbanása után kezdődik el a „második vallásosság” időszaka. Ez a kultúra eredeti vallásának valamilyen lebutított, egyszerű formában való visszatérését jelenti.

„Semmi nem épül, semmilyen eszme nem bontakozik ki – mint amikor a köd oszlik a föld felett: ősi formák lépnek elő újra, először homályosan, később egyre világosabban. A második vallásosság nem tartalmaz többet, mint az első, a korai, az igazi, csak másként megélve, másként kifejeződve. Először visszaszorul a racionalizmus, aztán megjelennek a koraidő alakjai és végül a primitív vallás egész világa.” (II. 375)

„A második vallásosság a cezarizmusnak, a kései civilizációk végső politikai állapotának a szükségszerű párja.” (II. 375)

Spengler szerint ez még jóval arrébb van, valamikor a 22. századra várható a megérkezése. Míg a cezarizmust elég könnyen el tudjuk képzelni, valamiféle széleskörű, primitív népi keresztény reneszánszot egyelőre nehéz magunk előtt látni, de Spenglernek a korábbi közhangulattal szemben tett jóslatai is bejöttek.